

*Клюєв К. Г.,
аспірант кафедри соціальних теорій
Інституту післядипломної та інноваційної освіти
ОНУ ім. І.І.Мечникова*

ШЛЯХИ СТАБІЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ В АСПЕКТІ УРЕГУЛЮВАННЯ ПОЛІТИЧНОГО КОНФЛІКТУ

Анотація. В даній статті аналізується актуальні питання, щодо окреслення різноманітних підходів щодо шляхів стабілізації політичної системи. Головна увага зосереджена на розумінні дисфункції політичної системи, на аналізі конфліктної ситуації в країні, стабільності та нестабільності політичної системи; на дослідженні засобів регулювання політичними конфліктами та загальних методик прогнозування політичного розвитку.

Ключові слова: політичний конфлікт, стабілізація політичної системи, динаміка, політичний прогрес.

Актуальність теми дослідження. В умовах перехідного періоду, коли політичні процеси відзначаються суперечливістю, непередбачуваністю, виникненням взаємовиключних чинників, процес стабілізації вітчизняної політичної системи надзвичайно ускладнюється. Йдеться про швидкість й непередбачуваність появи та зникнення дійових осіб на політичній арені, латентні форми реалізації влади, стиль державного управління, що спирається не на правові норми, а на особисті рішення урядовців, стан аномії й ціннісної невизначеності, ослаблення соціального замовлення. Своєрідність сучасного модернізаційного процесу в Україні, який досі не відповідає прийнятним для нашого суспільства параметрам, потребує включення, поряд зі стихійними, цілеспрямованих механізмів соціально-політичного, економічного і правового розвитку відповідно до умов вільної конкуренції. Звідси стратегія збалансування державності в Україні повинна мати випереджальні орієнтири, враховувати не лише нинішні реалії, а й майбутні тенденції світової науки, техніки, інституціональних і соціокультурних особливостей. Розв'язуючи проблему забезпечення державності на демократичних засадах в Україні, сучасна наука повинна орієнтувати її провідників і суб'єктів на врахування новітніх тенденцій суспільного розвитку [1, с.302].

Тому актуальним є звернення саме до аналізу політичних конфліктів, особливо до питання щодо визначення шляхів стабілізації політичної системи.

Об'єктом статті є конфліктні явища в сучасному політичному процесі. Предметом дослідження є визначення шляхів стабілізації політичної системи.

Метою даної статті є дослідження різноманітних підходів щодо шляхів стабілізації політичної системи. Для досягнення мети слід вирішити наступні завдання: дослідити поняття та сутність дисфункції політичної системи, ознаки конфліктної ситуації в країні, стабільності та нестабільності політичної системи; окреслити засоби регулювання політичними конфліктами та загальні засади методики прогнозування політичного розвитку.

Сучасна політична конфліктологія дає багатий теоретичний матеріал для дослідження та аналізу. Це ґрунтовні роботи таких науковців, як К. Вітман, А. Дацюк, С. Ростецька, Т. Запорожець, І. Станкевич, Т. Хлівнюк, І. Кіянка та інших. Захищено ряд кандидатських дисертацій за тематикою політичних конфліктів. Але сучасна ситуація вимагає нового розуміння конфліктної ситуації в країні, визначення нових засобів та шляхів урегулювання конфліктів і т.п. Тому, основною метою даної статті є завдання показати актуальність та потребу у визначенні нових шляхів стабілізації політичної системи в аспекті урегулювання політичного конфлікту, на основі різних політичних подій та трансформацій.

Будь-яка політична система (стійка або нестійка) на різних етапах свого існування стикається з нестабільністю. Різниця полягає лише в тому, наскільки система здатна долати наростання дисфункцій і попереджати кризи розвитку. Варіантів розвитку системи в даному випадку два. Дисфункції у політичній системі викликають політичний процес, який призводить або до усунення дисфункцій і розбудови системи, або до її руйнування. Стійкі системи мають більше ресурсних і організаційних можливостей долати дисфункції. В результаті дисфункції у стійких системах виступають стимулом до її подальшого розвитку. В нестійких політичних системах, де адаптивні можливості значно нижче, дисфункція окремої підсистеми може викликати системну кризу [2, с.129].

На думку Л. Козера та Д. Фельдмана, конфлікт, у тому числі суспільний, є позитивним явищем, оскільки стимулює подальший розвиток системи, в якій він виник. Водночас неконтрольований конфлікт може мати деструктивні наслідки

та призвести до знищення його суб'єктів [4; 5]. Як зауважує Д. Фельдман, «конфлікти притаманні всім сферам суспільних відносин, і хоча майже кожний з них може мати політичне значення, але тільки конфлікти з приводу влади, з-за відносин панування і підкорення є політичними» [5, с. 136].

Для пошуку технологій управління політичними конфліктами потрібно вирішити ряд завдань:

- необхідно не допустити виникнення конфлікту або його розростання і переходу в таку фазу і такий стан, що значно збільшують соціальну кризу;

- вивести всі приховані, латентні, неявні конфлікти у відкриту форму для того, щоб зменшити неконтрольовані процеси і наслідки даної взаємодії які неможливо буде правильно й оперативно відреагувати;

- зменшити ступінь соціальної напруги, що викликано розгортанням політичного конфлікту в суміжних областях політичного життя, щоб не виникати більш широкі, додаткові потрясіння, на регулювання яких буде необхідно витратити додаткові ресурси й енергію [7, с. 129].

У процесі політичної практики було вироблено шляхи стабілізації системи, за допомогою яких попереджують внутрішньополітичні конфлікти.

Перший шлях — соціальне маневрування — передбачає перерозподіл частини суспільного продукту в інтересах опозиції. Цей перерозподіл залежить від розмірів суспільного продукту, рівня соціальної і політичної напруженості, гнучкості того прошарку суспільства, у якого відбирають частину суспільного продукту, професіоналізму політичного керівництва тощо. Він є своєрідним «клапаном», який випускає «пару» народного невдоволення.

Другий шлях — політичне маневрування — охоплює широкий спектр заходів щодо забезпечення перетворення різних інтересів на стійкий політичний альянс, який фактично сприятиме функціонуванню існуючої політичної влади. Наприклад, декларується мета, що відповідає інтересам більшості членів суспільства, і засоби, за допомогою яких її буде досягнуто. При цьому виграють час для застосування інших засобів стабілізації. Або ж не досягнувши проголошених цілей, керівництво держави, залишаючись при владі, відправляє у відставку кабінет міністрів або одного конкретного лідера.

Третій шлях — політичне маніпулювання, тобто цілеспрямований вплив на суспільну свідомість, передусім через канали масової комунікації. Як правило, засоби масової інформації зосереджено переважно в руках панівних у суспільстві політичних сил, тому їхня діяльність зорієнтована на стабілізацію існуючої політичної системи. Їстотну

роль засоби масової інформації відіграють у здійсненні такого способу попередження конфліктів, як «створення образу ворога». Його сенс полягає у покладанні відповідальності за нерозв'язані проблеми на інші політичні сили (наприклад, на опозицію), що відволікає увагу населення від гострих політичних та соціальних проблем.

Четвертий шлях — інтеграція в політичну систему контреліти. Дестабілізація суспільної системи сприяє формуванню контреліти, що відіграє роль інтегратора суспільного невдоволення. Контреліта утворюється з числа людей талановитих, з нестандартним мисленням, які через різні обставини не увійшли до складу правлячої еліти. І хоча влада намагається у будь-який спосіб нейтралізувати такого суперника, іноді це вдається.

П'ятий шлях — послаблення опозиції. Якщо контреліта не має за мету цілковиту дестабілізацію існуючої системи, то опозиція має чіткі наміри створити власну систему. Тому політичне керівництво прагне послабити її дії, використовуючи такі засоби як упереджувальна ініціатива в заходах, які мала на меті здійснити опозиція, викриття корисливої мети членів опозиції, нейтралізація лідерів опозиції та ін.

Шостий шлях — силовий тиск, який може мати різні форми: від встановлення відкритої диктатури, спрямованої на насильницьке викорінення негативного ставлення до системи, до застосування опосередкованих методів тиску. При цьому влада дотримується таких норм права, як оголошення надзвичайного стану, репресії, заборона опозиційних партій тощо. Якщо силовий тиск не виходить за розумні межі, він сприймається без зайвого опору.

Для вдалого вирішення політичного конфлікту необхідно дотримуватися декількох правил:

По-перше, локалізувати конфлікт, чітко визначити його межі (щоб не допустити включення у нього додаткових факторів).

По-друге, запобігти спрощенню проблем, які послугували підставою політичного конфлікту, їх дихотомічній трактовці; важливо розглядати проблему з точки зору спільного, що об'єднує обидві сторони: гуманізму, демократії, прав людини і т.ін.

По-третє, не слід втрачати час і вживати конструктивні заходів, оскільки час у вирішенні конфлікту є одним з вирішальних факторів, втрата якого означає зіткнення не лише з самим політичним конфліктом, а також із його наслідками, що можуть бути значно небезпечнішими за сам конфлікт.

Конфлікт можна вважати врегульованим, якщо: проблема зникає з політичного порядку денного; рішення приймається всіма його учасниками; немає потреби у підтримці умов угоди третьою

стороною; угода сприймається всіма учасниками відповідно до їхніх особистих систем оцінок як чесна і справедлива; рішення не є «компромісним», оскільки сторони не задовольнилися лише частковою реалізацією своїх цілей; угода встановлює нові, позитивні відносини між його учасниками; учасники добровільно, без будь-якого тиску приймають умови угоди.

Ситуація в країні показує, що, використовуючи недоліки конституційної реформи, Основний Закон намагаються переробити під найвпливовішу на сьогодні еліту. Постає питання і про ревізію політреформи. Проте слід розуміти, що скасувати її можна, але відновити монособ'єктність верховної влади в країні неможливо. Суб'єктами політики, котрі впливають на політичні процеси й державний устрій України, останніми роками стають вищі судові інстанції. 2004 року це був Верховний Суд, згодом — Конституційний. Саме до нього апелюють органи влади та вищі посадові особи держави, і цей орган як інструмент, що впливає на функцію наслідку конфлікту, може реально вирішувати історичну долю України [6].

Досягнення рівноваги в українському суспільстві потребує розв'язання на державному рівні проблеми відносин більшості й меншості. У недалекому минулому функціонування радянської політичної системи переконливо засвідчило недоліки орієнтації держави лише на інтереси більшості населення. Історії відомо безліч прикладів, коли більшість, особливо у безальтернативних, «закритих» суспільствах, припускається трагічних помилок [2, с. 312].

Демократія передбачає, що в суспільстві забезпечується баланс інтересів більшості й меншості, що впливає із принципу рівності, завдяки чому інтереси меншості конкретизуються у гарантіях захисту прав людини. Люди володіють однаковою здатністю до самовизначення або до раціональних дій чи планування власного життя. Відповідно встановлюються демократичні процедури формування органів публічної влади та громадського контролю за її здійсненням [3].

Не маючи досвіду перебування в конфлікті й виходу з нього, наша країна опинилася в неослабному конфліктному полі. За умов конфліктної політики економіка цілковито залежить від політичних процесів, а регулювання економіки — від політичних інтересів. Це призводить до ігнорування об'єктивних економічних законів. Вплив на політику великих бізнес-груп створює дисбаланс в економічному розвитку окремих регіонів і рівні життя різних соціальних груп, що також сприяє розвитку конфлікту [6]. Хочу зазначити, що така думка була зазначена ще у 2009 році, але й сьогодні ситуація є також невирішеною.

Як вважає А. Ткач, регулювання політичних конфліктів може бути легітимним і нелегітимним. В Україні головним легітимним засобом урегулювання політичних конфліктів є Конституція. На його думку, урегулювання політичних конфліктів у конституційних межах передбачає дотримання декількох вимог: наявність довіри населення до політики і політиків; пріоритет професійних якостей, а не національних ознак при кадровому формуванні органів влади; наявність громадських організацій для контролю за діями та зміною влади; припинення діяльності екстремістських (національних, релігійних) організацій і рухів; заохочення утворення та вдосконалення інститутів громадянського суспільства із властивими йому толерантними різноманітними зв'язками [8]. До інших засобів врегулювання політичних конфліктів в Україні, А. Ткач відносить організацію та проведення референдуму із суперечливих питань та вибори. Вибір способу врегулювання політичного конфлікту залежить від суб'єктів конфлікту, його місця і часу (тобто виду конфлікту), майстерності політичних лідерів використовувати групи підтримки, знаходити прихильників і компроміси. Так, кінцева мета радикальних політичних конфліктів — докорінна зміна існуючої політичної системи управління державою, зміна політичного курсу країни, зміна владного апарату [8].

Для ефективного регулювання конфліктом І. Станкевич вважає, що необхідно враховувати стадію на якій він знаходиться і, відповідно, визначити головні завдання суб'єктів, що мають на меті контролювати політичний конфлікт. Так, в політичному конфлікті, на його думку, слід виділити наступні стадії його протікання:

— Виникнення конфлікту. На цьому етапі конфліктні відносини зароджуються, складається атмосфера напруженості між опозиційними сторонами, що виражає наявність визначеного предмета суперечки і конкуренції, розбіжності позицій політичних суб'єктів;

— Розвиток конфлікту. На даній стадії більш чітко виявляються сили, що підтримують кожен з конфліктуючих сторін; стає очевидним, що розширюється чи звужується сфера суперечки, яка ступінь його інтенсивності тощо. Збільшується кількість факторів, які необхідно відслідковувати для збереження контролю над розвитком конкурентних відносин, на даному етапі розвитку конфлікту;

— Закінчення конфлікту. Остання стадія є найбільш складним етапом оскільки від результату закінчення спірних відносин залежить заново складений баланс політичних сил. Найчастіше розглядають два основних варіанти закінчення

конфлікту — досягнення примирення сторін або їхня непримиренність, тобто створення безвихідної ситуації, нерозв'язності конфлікту. Між цими полюсами пролягає цілий ряд варіантів еволюції конфлікту, що відбивають його звичний розвиток (збереження колишньої інтенсивності), чи зниження, навпаки, наростання взаємної опозиційності сторін.

З огляду на найбільш типові засоби, автор виділяє два найбільш загальні шляхи примирення сторін:

— Мирне врегулювання конфлікту, яке можна досягнути такими способами: досягненням компромісу на основі збереження вихідних позицій заснованих на взаємних поступках; зняттям конфліктного протиріччя, оскільки виснажені ресурси конфліктуючих сторін, що унеможлиблює продовження суперництва; знайденим в ході суперечки взаємоповаги сторін, розуміння прав та інтересів суперника. Найчастіше цей шлях примирення пов'язаний не з одностороннім нав'язуванням волі, а з активністю обох конфліктуючих сторін;

— Примирення на основі примусу, що дозволяє одній із сторін ігнорувати аргументи суперника. Сутнісними характеристиками такого нав'язування однією із сторін може бути наступне: явна перевага (збережених, придбаних) сил і ресурсів з однієї сторони і їхній дефіцит з іншої; ізоляція однієї сторони конфлікту, зниження її статусу, а також інші стани, що свідчать про ослаблення її позицій, про поразку, як наслідок нанесення їй відповідно до правил гри; знищення, усунення ворога, в результаті чого, мир встановлюється під час відсутності ворога [7, с. 131].

Потрібно також підкреслити необхідність формування в Україні, як і в інших посттоталітарних державах, високої культури управління політичними конфліктами, яка дає змогу швидко та безпомилково знаходити найоптимальніші шляхи і методи, які можуть сприяти розв'язанню конфлікту із урахуванням та максимально можливим задоволенням інтересів усіх конфліктуючих сторін. формування такої культури - проблема надзвичайно складна, але її вирішення цілком реальне. Доказом нього може бути розвиток Західної Європи, де на зміну культурі, що робила ставку на індивідуалізм та силу, прийшла нова культура управління конфліктами, що віддає перевагу пошукам компромісу і консенсусу. Проте при формуванні власної високої культури управління конфліктами варто не тільки і не стільки запозичувати позитивний досвід Заходу чи Сходу, скільки спиратися на кращі традиції та риси українського народу, зокрема його гуманізм, толерантність, доброзичливість [8].

Л.О. Кочубей акцентує увагу, що культура розв'язання політичних конфліктів в Україні формується, проте динаміка ще замала, що може призвести до непоправних наслідків для суверенітету та соборності нашої держави. Важливим є неприпустимість конфронтаційного шляху розвитку між учасниками політичних баталій [9, с. 17]. Дійсно, в нашій країні досить довгий час не розвивалися питання щодо культури розв'язання політичних конфліктів. Саме це призвело до тої кризи що є сьогодні, і до тих негативних наслідків, які не дають країні прогресивно розвиватися.

Таким чином, можна зробити висновок, що сучасне уявлення про політичний конфлікт в Україні потребує нових підходів та інноваційних технологій регулювання. Це вимагає подальшого вивчення, в силу динамічних політичних процесів, які відбуваються в державі.

Література:

1. Максимова О.М. Синтез параметрів нестабільної політичної системи / Максимова О.М. // Вісник СевНТУ: зб. наук. пр. Вип. 123/2011. Серія: Політологія. — Севастополь, 2011. — С. 128-131.
2. Політична система і громадянське суспільство: європейські і українські реалії: Монографія / За заг. ред. д.і.н., проф. А. І. Кудряченка. — К.: НІСД, 2007. — 396 с.
3. Савчин М. Демократія і конституційна легітимність: проблеми теорії та практики / Савчин М. // Віче. — 2010. — № 22. [Електронний ресурс: <http://www.viche.info/journal/2287/>].
4. Козер Л. Функции социального конфликта / Пер. с англ. — М.: Идея-Пресс, Дом интеллектуальной книги, 2000. — 208 с.
5. Фельдман Д. М. Политология конфликта.— М.: Стратегия, 1998. — 348 с.
6. Росенко М. Політичні конфлікти в Україні / Росенко М. // Віче. — 2009. — № 16. [Електронний ресурс: <http://www.viche.info/journal/1596/>].
7. Станкевич І.П. Шляхи та способи розв'язання політичних конфліктів / Станкевич І.П. // Вісник Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. Серія: Філософія. Політологія. — 2007. — Вип. 87 — 88. — С. 128-132.
8. Ткач А. Особливості вирішення політичних конфліктів в умовах адміністративної реформи / Ткач А. // освіта регіону. -2010. [Електронний ресурс: <http://social-science.com.ua/article/336>]
9. Кочубей Л.О. Політичні конфлікти в сучасній Україні: технології запобігання та специфіка перебігу / Кочубей Л.О. // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф.Кураса НАН України. — К., 2008. — Вип. 41. (підсерія «Курасівські читання») — 267 с. (С. 16-25).

Клюев К.Г. Пути стабилизации политической системы в аспекте урегулирования политического конфликта — Статья.

Аннотация. В данной статье анализируются актуальные вопросы стабилизации политической системы на современном этапе. Главное внимание сосредоточено на понимании дисфункции политической системы, на анализе конфликтной ситуации в стране, стабильности и нестабильности политической системы; на исследовании средств регулирования политическими конфликтами и общих методик прогнозирования политического развития.

Ключевые слова: политический конфликт, стабилизация политической системы, динамика, политический прогресс.

Cluev K.G. Ways of stabilization of the political system in the aspect of political settlement of the conflict. — Article.

Summary. This article analyzes the current issues of stabilization of the political system at the present stage. The main focus is on understanding the dysfunction of the political system, on the analysis of the conflict situation in the country, the stability and instability of the political system; to study means of regulation of political conflicts and common methods of forecasting political development.

Keywords: political conflict, the stabilization of the political system, the dynamics of political progress.